

Bas Jongenelen
Moderne Music-Hall
Over Paul van Ostaijens debuut

In 1916 publiceerde Paul van Ostaijen de dichtbundel Music-Hall. Vormen deze gedichten een verslag van het uitgaansleven van Antwerpen in 1916? Is Music-Hall de weergave van de moderne tijd? In Music-Hall wordt de sfeer geschetst van een samenleving die gelukkig is en die, zolang de Music-Hall geopend is, grenst aan een utopische samenleving waarin een ieder deel uitmaakt van de ziel van het geheel.

Martinus Nijhoff beschreef de bundel *Music-Hall* als een tijdsdocument. *Music-Hall* is de verwoording van een nieuwe generatie. Een generatie die geloofde in de vooruitgang en in de plezierige kanten van deze vooruitgang: de moderne jongeren van die tijd kwamen voor het eerst in de Europese geschiedenis in aanraking met jazz en met het dansen op jazz. De eerste Music-Halls verschenen in het nachtleven van de stadse jongeren, de eerste negers kwamen over uit Amerika om hun kunsten te vertonen op de podia alhier en elektrische bellen en lichten versierden voor het eerst het straatbeeld.

Traditie

Van Ostaijen bewerkte alle nieuwe indrukken van een jonge man in de grote stad in zijn bundel *Music-Hall*, en met name in de gelijknamige cyclus. De gedichten van deze cyclus proberen weer te geven hoe de sfeer in zo'n Music-Hall was. Nijhoff noemt het *zo zakelijk als een ooggetuige*, maar echt zakelijk kunnen de gedichten niet genoemd worden, daar ze vooral pogen het 'Music-Hall-gevoel' aan te duiden. Hoe men zich gedroeg en wat er precies gebeurde in de Music-Halls zal men tevergeefs zoeken in de gedichten van Van Ostaijen, daarvoor danst hij teveel en is hij teveel expressionist.

Volgens Karel Jonckheere wilde (Van Ostaijen) een modernistisch klimaat vertolken, gesymboliseerd door een internationaal en a-burgerlijk music-hall-milieu. Hierbij moeten we niet direct aan allerlei vernieuwende aspecten denken. Daarvoor is Van Ostaijen teveel gebonden aan de traditie. Waar we wel rekening mee moeten houden, is met de dichter zelf en zijn gevoelens. Thomas Vaesens betoogt dat de bundel *Music-Hall* niet in de eerste plaats een

radicaal nieuwe literaire vorm wil introduceren. Van Ostaijen legt zich in zijn bijdrage aan de woeste kunstvernieuwingen toe op de maatschappij en de positie van de persoonlijkheid van de dichter daarin.

Ook Mamix Gijsen merkt op dat Van Ostaijen weliswaar een nieuwe generatie vertegenwoordigt, maar dat hij past in de literaire traditie. Van Ostaijen werd de verkondiger van een nieuwe artistieke belijdenis. Zijn eerste boek draagt volgens gijsen de sporen van de invloed van de Franse verslibristen en van de melancholieke, wereldwijze poëzie der Jung Wiener (Schaukal e.a.).

Van Ostaijen wordt in de literatuurgeschiedenis dus vooral gezien in het licht van de traditie. Vernieuwende aspecten worden hem niet aangerekend. Gijsen plaats Van Ostaijen tussen Schaukal, en de mensen van *De Boomgaard*, Nijhoff heeft het over het *nonchalante spleen van Laforgue* en *daarna het unanimisme van Jules Romains*.

In deze traditie fungeerde Van Ostaijen als de katalysator van T.S. Eliot: de dichter is geworpen in de traditie en aan deze traditie voegt hij nieuwe gedichten toe, die hij baseert op zijn eigen gevoelens. De traditie is zoals ze is, de dichter voegt er zijn persoonlijkheid aan toe. In het geval van Van Ostaijen is deze persoonlijkheid zijn emoties die hij opdoet in de Music-Hall en die hij vervolgens weergeeft in de cyclus *Music-Hall*. En voilà, de traditie is verder uitgebreid. Niet met de persoon Van Ostaijen, maar met de gedichten van Van Ostaijen die nu een eigen leven gaan leiden in de traditie.

Dansen in de Music-Hall

Het moge dus duidelijk zijn dat Paul van Ostaijen niet gepoogd heeft de Music-Hall objectief te beschrijven. In gedichten wordt immers niet geprobeerd de werkelijkheid te beschrijven, daar dient proza voor gebruikt te worden. In gedichten gaat het om de gevoelens en de emoties, het innerlijk. Proza is lopen, poëzie is dansen, betoogt Paul Valéry:

Het lopen heeft, als het proza, altijd een precies doel. Het is een handeling die *gericht* is op een object dat we willen bereiken. Het zijn actuele omstandigheden zoals de aard van het object, de behoefte die ik eraan heb, de impuls van mijn wens, mijn lichamelijke toestand of die van het terrein

die het karakter van het lopen bepalen, die het zijn richting, zijn snelheid en zijn eindpunt voorschrijven. (...)

De dans is iets heel anders. Hij is ongetwijfeld een systeem van handelingen, maar die hebben hun doel in zichzelf. Hij gaat nergens heen. Als hij iets nastreeft is dat slechts een denkbeeldig object, een toestand, een lust, een gedroomde bloem of een verrukt zijn van zichzelf, een extreme vitaliteit, een toppunt, een absoluut hoogtepunt...

De dichter is dus vergelijkbaar met een danser; het gedicht heeft als enig doel zichzelf. Net zoals de dans nergens heen gaat, en dus eigenlijk nutteloos is in het licht van de verplaatsing van A naar B, zo wordt de lezer niets wijzer van een gedicht. Een lezer overtuigt je niet met een gedicht, en ook informatieoverdracht in dichtvorm is een *contradictio in terminis*. Het gedicht is in de expressieve poëtica alleen te gebruiken als vertolking van de sentimenten van de dichter.

Paul van Ostaijen danst in de Music-Hall, en hij danst in *Music-Hall*. Hij maakt gebruik van het in het modernisme gebruikelijke expressionisme: hij beschrijft niet de objectieve wereld, maar hij laat zien hoe hij met deze wereld omgaat. Hij beschrijft zijn gevoelens over de Music-Hall. De dichter en zijn emoties staan centraal in de cyclus. En hij voelt de Music-Hall als één groot geheel, waarvan de bezoekers de ziel uit maken. De Music-Hall is een levend organisme, waar het goed toeven is.

Haar ziel leefde duizendvoudig verstrooid langs de straten, totdat de bezoekers binnenstromen, en gezamenlijk haar ziel formeren, haar ziel, die dan weder haar menigte-ziel bepaalt. (Nijhoff, 1982)

Deze ziel, als verzameling van zielen van de bezoekers, is als het ware Utopia, of wellicht de Hemel. In de Music-Hall is iedere bezoeker gelukkig, en als de Music-Hall voor altijd & eeuwig geopend zou kunnen blijven, dan hadden we de hemel op aarde gevonden. Maar helaas, aan iedere droom komt een eind, en dus ook aan deze. Als de Music-Hall sluiten moet, spat de ziel uiteen en verstrooid zich opnieuw langs de straten. Ook deze keer is Utopia niet bereikt.

Music-Hall 1

In het eerste gedicht van de cyclus wordt een vergelijking getrokken tussen een zwakke vrouw en de Music-Hall. Beiden kunnen

zich anders voordoen dan zij zijn: de vrouw door middel van *een ruisend froufrou en van kanten kleren*, de Music-Hall, die eigenlijk een kale zaal is, hult zich in *veel rode en groene lichten*.

Zowel de vrouw als de Music-Hall laten zich van hun beste kant zien, zij laten geloven dat het bij hen goed toeven is. Zij wekken de illusie op van geluk en liefde.

Music-Hall 2

Onzeker zijn de mensen, of zij ter Music-Hall zullen gaan. Dit nieuwe fenomeen met bellen en lichten trekt veel aandacht, maar zal het binnen inderdaad zo zijn zoals men doet geloven? De Music-Hall belooft veel: *Komt naar de Music-Hall henen, /Daar is er lachen, daar is er wenen.*

Zal de voorbijganger met zijn ziel binnentreden en zich vervoe-gen bij de anderen? *De mensen aarzelen*, er is 'n *Zee van onzekerheid* en *Onzeker staan de mensen /In de zwarte zaal.*

Music-Hall 3

Maar
Plotseling
Bont en klaar
Schijnen de lampen en stralen
Over de zaal
Hun schitterende, schetterende praal
Terwijl 't orkest,
Kranig en vast
Naar 't einde rennend,
Een razende dans inzet.

Wat de bellen en lampen buiten beloofden, wordt binnen waarge-maakt. Hier laat de Music-Hall zijn ware gezicht zien. Hier is het druk, en zijn het de bezoekers die de dienst uitmaken.

Zó is de verlossing
Uit d'onzekere stemming,
Gouden verlichting
Te allen kant.
Kennissen drukken elkaar de hand,
Damen knikken charmant,
Een kaalhoofdige heer groet
Met brede gebaren en zwaait de hoed.

Hier is niets om je zorgen over te maken. Iedereen die zijn ziel mee naar binnen nam, is verlost. Verlost van onzekerheid, verlost van het aardse bestaan, tijdelijk verlost van hoe het Laatste Oordeel luiden zal.

Maar dan beginnen er nieuwe lichten te schijnen en staat er weer iets te gebeuren. Men zwijgt en

Het zwijgen wordt de éne stem
Van dit één hart in zonderlinge klem
Van angstig wachten.

Het danseresje maakt haar entree en betovert de bezoekers met *zovele listen*. Het danseresje dat voor iedereen haar diensten doet, neemt *ootmoedig buigend* het applaus aan. Zij is daar niet voor één individu persoonlijk, want individuen bestaan niet meer. Er bestaat slechts het geheel, want allen zijn broeders. Ook de mannen op *het wit doek*, die het kwaad overwinnen en de liefde laten zegevieren. *Het einde van de film bestaat /Niet in de zege van het kwaad.* Zelfs in de films die in de Music-Hall vertoond worden, wordt het kwaad bedwongen:

Zo eindigt alles ten leste, -
Op de film heeft 't goede steeds de resten. -
Voor elk het beste.

In de Music-Hall is er voor niemand kwaad.

Vervolgens komt er een jongleur-ekwilibrist op, die een schouw-spel neerzet dat vanuit de zaal gezien erg mooi is: *de schoonheid van dees avond*. Na de jongleur vertoont men opnieuw een film. De avond kan niet meer stuk, want

(...) op het laatst van de dag
Knalt als 'n overwinning
Door de Music-Hall wijding
Eén grote schaterlach,
Die scheurt de hijgende stemming
Tot één groot geluk.

Wie in de Music-Hall is, heeft geen zorgen. Zelfs niet

(...) de slet
Die haar droef bestaan

Voor een korte tijd heeft vandaan
 Gezet.
 Een ogenblik leeft zij buiten de zorgen,
 Van al datgene buiten de Music-Hall ligt,
 Zwart en hopeloos,
 Smart, zo troosteloos.
 Zij denkt niet op 'n slecht betaalde nacht,
 Op het gasthuis, dat van verre loert en wacht,
 Gelijk de dood,
 De dood van hare mooiheid
 En de dood van de voordeelge Lentetijd.
 Voor een ogenblik heeft zij zich weg gedacht
 En de zege van goedheid verwacht.

Heel de Music-Hall is één groot levend organisme met één gelukzalige ziel:

(...) In de Music-Hall is er slechts één hart,
 Eén ziel. Eén kloppend hart,
 Eén levende ziel. Elk mens is een ander mens,
 En al de anderen zijn weer dees één mens,
 Die zich gelukkig weet (...).

En ook de lelijke dingen, *muurschilderingen, de goedkope glazen, /En de koffiekoppen, de slechte koffie*, worden mooi.

Dat alles wordt hier mooi
 En goed, en innig voor ons allen.
 Dat alles is vergroeid
 Met ons en één ziel bloeit
 In de Music-Hall, één ziel (...).

Music-Hall 4

Toch weet de bezoeker waar hij aan toe is. Hij weet dat buiten de wereld gewoon door gaat, en dat de Music-Hall inderdaad een Utopia is. En dat het heerlijke gevoel niet voor altijd door kan gaan. Eens komt het uur dat de Music-Hall sluiten moet, en dan rusten er alleen herinneringen. Herinneringen die slechts troost kunnen brengen, en hoop op een eeuwigdurende Music-Hall-avond.

O, enkel, enkel is voor mij vertroosting
 Wanneer 'k kan leven in herinnering

En breken door m'n kleine levenskring
 Tot des Verleden's maangesching.
 Enkel nu en dan weet ik hoop
 En jij, kino, sterkt me voor een korte stonde
 In die hoop, zachte illuziestonde.

Music-Hall 5

Wanneer de Music-Hall sluit, is de illusie doorbroken en moeten de bezoekers weer de straat op, naar huis. Dan is de ziel uiteengespat en gaat ieder zijns weegs. Utopia is weer niet bereikt. Het leven neemt zijn normale vorm weer aan, het plezier van de moderne tijd is weer voorbij.

Zo is gevallen
 Als teer porselein,
 Gebroken met 'n korte knallen
 En het doven van de kinoschijn,
 De ziel die even één was,
 Wijl zij haar blijheid op de kino las.

Slot

Paul van Ostaijen gebruikt de Music-Hall als synoniem voor Utopia. In de Music-Hall is iedereen gelukkig en bestaan er geen zorgen. Maar uiteraard kan een toestand van gelukzaligheid niet voor eeuwig duren, integendeel, aan iedere volmaakte avond komt een eind. Blijft de bezoeker dan met een kater zitten? Nee, maar wel met herinneringen. Herinneringen aan een goede en mooie tijd, herinneringen die niet tastbaar zijn, en die het leven eigenlijk ook niet eens draagbaarder maken. Slechts een volgende avond in de Music-Hall kan uitkomst bieden aan degenen die op zoek zijn naar de volmaakte wereld.

Literatuur

T.S. Elliot, *Traditie en persoonlijkheid. Eliot's beroemde essay, ingeleid en vertaald door Dr. J. Kuin*, Kampen, 1988 (eerste verschijning in 1919 als *Tradition and the Individual Talent*).
 Marnix Gijsen, *De literatuur in Zuid-Nederland sedert 1830*, Antwerpen, 1951.
 Karel Jonckheere, *De Vlaamse letteren vandaag*, Antwerpen, 1958.
 Martinus Nijhoff, 'Paul van Ostaijen', in *Verzameld Werk*, Amsterdam, 1982 (eerste verschijning in 1929).

Paul van Ostaijen, 'Music-Hall', in *Verzameld Werk*, Amsterdam, 1979 (eerste druk in 1916).

Thomas Vaessens, 'De esthetische uitdrukking van een idealistische beslissing. Paul van Ostaijens dichterlijke utopieën', in *Literatuur*, maart-april 1992, pagina's 66-72.

Paul Valéry, 'Opmerkingen over poëzie', in *Wat af is, is niet gemaakt. Essays*, Amsterdam, 1987 (oorspronkelijk lezing in 1927: *Propos pour la Poésie*).

Maurice Kummer *De kennis van Augustijn*

*De werken van kerkvader Aurelius Augustinus (*354-†430), zijn van groot belang geweest voor het christelijk denken door de eeuwen heen. Niet alleen in de theologie - waarin hij neo-platoonse invloeden op passende wijze probeerde te integreren - maar ook in de geschiedenis van de filosofie, hebben verschillende van Augustinus methoden en gedachtenexperimenten hun sporen achtergelaten, met name waar dit de wijsgerige antropologie en de epistemologie betrof.*

In zijn zoektocht naar de plaats en het wezen van onze ziel neemt Augustinus al ons individuele zelfbewustzijn tot uitgangspunt van alle kennis, en ook de elementaire kentheoretische *twijfel*, die we doorgaans via Descartes leren kennen, is bij Augustinus reeds dominant aanwezig (*De trinitate*, X, 10).

Ongeacht bronnen die anders beweren, begint de geschiedenis van de theoretische hermeneutiek - als al niet bij *Peri hermeneias* van Aristoteles - toch zeker bij Augustinus' *De doctrina christiana*. Niet voor niets noemde Wilhelm Dilthey Augustinus 'de diepzinnigste denker van dit nieuwe tijdperk der Metaphysica, en tegelijk de machtigste mens onder de schrijvers van heel de oudheid.'

Nooit eerder had één werk zo veel invloed op de verhouding tussen kerk en staat als Augustinus' 22-delige *De civitate dei*. Zijn *Confessiones*, waarin de bisschop van Hippo zijn zondige jeugd beschrijft, zijn van een openhartigheid die zijn weerga niet kent. De werken van de heilige Augustinus zijn daarmee, behalve vanwege hun retorische schoonheid en rijke taal, zeker lezenswaardig voor eenieder die zich wil voeden met theologische, danwel filosofische wijsheden.

Sterker nog: voor wie serieus op zoek is naar waarheid of zich wil bekwamen in de kennis van ons denken, zijn de werken van Augustinus niet te vermijden. Maar, waar te beginnen? Hoe vinden wij onze weg in de duistere gangenstelsels van eeuwenoude tekst-uitgaven; welke latijnse titels leiden tot welke in- of uitgang? Maar al te vaak kunnen we ons bij die titels weinig meer voorstellen. Welke bronnen zijn er precies? Welke verschillende vertalingen zijn er? En hoe komen we aan goede vertalingen?